

- знавство». — 2014. — Т. 239. Вип. 227. — С. 94—99.
3. Овдійчук Л. Особливості вивчення твору Марини Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських» у школі / Лідія Овдійчук // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. — 2014. — № 10. — С. 10—13.
4. Овдійчук Л. Сучасна проза для дітей / Лідія Овдійчук // Українська література у загальноосвітній школі. — 2015. — № 1. — С. 35—38.
5. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби) : монографія / Е. Огар. — Львів : Світ, 2012. — 319 с.
6. Павленко М. Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських / Марина Павленко. — К. : Теза, 2012. — 220 с.
7. Палиевский П. В. Постановка проблемы стиля / П. В. Палиевский // Теория литературы. — Т. 3. Силь. Произведение. Литературное развитие. — М. : Наука, 1965. — С. 7—33.

OKSANA FILATOVA, OLHA REBDELO
Mykolaiv

**IMAGERY SYSTEM NOVEL
«THE MERMAID OF 7-C, OR CURSE FAMILY KULAKIVSKYH»
BY M. PAVLENKO**

In the article the imagery system of the novel «The Mermaid of 7-C, or Curse Family Kulakivskyh, the specifics of creation of characters in the novel is attempted to find out, to define the role of receptions and methods of image of the internal world of characters.

Key words: novel, pentalogiya, hero, imagery system, character.

ОКСАНА ФИЛАТОВА, ОЛЬГА РЕБДЕЛО
г. Николаев

**ОБРАЗНАЯ СИСТЕМА РОМАНА М. ПАВЛЕНКО
«РУСАЛОЧКА С 7-В, ИЛИ ПРОКЛЯТИЕ РОДА КУЛАКОВСКИХ»**

В статье анализируется образная система романа Марины Павленко «Русалочка с 7-В, или Проклятие рода Кулаковских», делается попытка выяснить специфику создания образов произведения, определить роль приемов и способов изображения внутреннего мира персонажей.

Ключевые слова: роман, пенталогия, герой, образная система, символ.

Стаття надійшла до редколегії 02.02.2016

УДК 821.161.2-31Шпол

ЮЛІЯ ХОМИЧ

м. Миколаїв

mona1616@yandex.ru

**ІГРОВИЙ ПРИЙОМ ТАЄМНИЦІ РОМАНУ
Ю. ШПОЛА «ЗОЛОТІ ЛИСЕНЯТА»**

У статті розглядаються особливості використання прийому таємниць романі Ю. Шпола «Золоті лисенята». Звертається увага на ігровий ефект, який сформований на основі таємниці, що перетворює текст на своєрідну загадку для читача.

Ключові слова: роман, гра, таємниця, прийом.

Сприйняття тексту як певної структури продукує насамперед усвідомлення його знакової природи [1, 67]. У романі Ю. Шпола «Золоті лисенята», у такий спосіб, особливо відчутні акценти на таємницю, невідомість, міфологічність, прослідковується переважан-

ня теми внутрішніх почувань, потік підсвідомого, активізація станів напівсну, марення, що викликають у читача відчуття таємниці.

Серед досліджень особливостей ігрового прийому таємниці, пригоди у художньому тексті показовими є роботи Н. Бернадської,

С. Жигун, Ю. Тинянова, О. Філатової, які розглядають цей ігровий прийом як оригінальний спосіб організації художнього матеріалу, формування «подвійного змісту» твору.

Мета статті – проаналізувати особливості використання прийому таємниці, формування «подвійного змісту» в романі «Золоті лисенята» Ю. Шпола.

Свого часу Майк Йогансен стверджував, що введення в сюжетну структуру тексту однієї чи кількох таємниць потрібне для того, щоб читач не зміг передбачити кінця чи розв'язки тексту. Механіку сюжетної таємниці письменник бачив, зокрема так: «Епізоди групуються в такий спосіб, щоб подати натяки на дві можливі розв'язки; на одну натякується ясніше, на другу туманніше. Ясніша, яскравіше показана лінія звичаєм буває фальшива, а туманніша лінія натяків приводить до справжньої розв'язки, і в цей момент її туманність прояснюється для читача: натяки стають зрозумілими» [3, 100]. Схожу модель таємниці спостерігаємо у романі Ю. Шпола «Золоті лисенята».

За О. А. Ганзен-Льове, сюжетна таємниця мусить мати два необхідні структурні компоненти – мотив-загадку та «розшифрувальний» мотив-розгадку, який не обов'язково повинен реалізуватися в сюжеті – достатньо лише натяку на нього [3, 115]. Читач роману Ю. Шпола «Золоті лисенята» спочатку отримує інформацію про таємницю, що змушує замислитися про причини й наслідки зображеної події, при цьому автор не дає ніяких підказок для розгадки цієї таємниці. Отже, читач отримує таємницю-завдання, а потім розв'язку-відповідь до завдання. Такі таємниці можна назвати штучними, оскільки автор грається з уявою та домислами читача, а потім обриває їх правильною відповіддю, тим самим створює невинуватий ефект таємниці сюжету.

Роман Ю. Шпола «Золоті лисенята» починається з короткого речення: «Ясно: треба тікати», яке інтригує читача, оскільки більше ніякої інформації він не має (Чому тікати? Куди тікати? Від кого тікати?). У наступному епізоді читач отримує вже детальнішу інформацію про ситуацію, яка змусила героя до втечі, але інформація викладається не в повному

обсязі, а обривається автором («Робота йшла прекрасно.../ От не везло тільки з друкарнею. Усе якось зривалося. То куплена через десяти руки портативна каса зі шрифтом залишалась у рішучий момент нашим посланцем десь на бульварі.../ Але сьогодні всьому кінець. Десятиденний карантин, найпильніша наша стежа і розвідка з цілковитою певністю стверджувала, що все гаразд. Отже, все гаразд. Нарешті!» [2, 117]).

Сюжетні лінії роману «Золоті лисенята» мають мотиви-таємниці, проте мотиви-розгадки цих ліній у творі виглядають штучно, оскільки є майже невмотивованими. Подібний прийом Б. Томашевський називав «оголенням таємниці», коли пояснення й мотивація тих подій, що трапилися, виглядають напрочуд слабкими або й узагалі відсутні. «Оголення таємниці» відбувається в межах формалістської методи: таємниця розглядається в багатьох випадках лише як прийом, котрий дозволяє аналізувати виклад матеріалу, «очуднити» його та напружити увагу читача.

Крім сюжетної таємниці автор використовує ігровий прийом таємничого на лексичному рівні твору. Зокрема Ю. Шпол у романі «Золоті лисенята» часто згадує «чорта», цим самим підсилює ефект міфологічного й таємничого, оскільки, як відомо, чорт – один з найрозповсюдженіших негативних персонажів міфології. Чорт символізує таємничі надприродні сили, усі недобрі починання на землі. Раніше люди вірили, що небезпечно згадувати «чорта», оскільки можна накликає на себе біду, неприємності. Герой згадує чорта (у тексті роману чорт згадується 17 раз, диявол – 2, біс, бісики – 10) тоді, коли відчуває занепокоєння, страх: «Мене немов якась стороння сила струснула за плечі. Удлива й гостра цівка остраху пронизала серце. Аж захололо десь у кутку, в потилиці. Я тривожно зиркнув на дівчину, але вона, очевидно, зовсім забула за мене і байдуже прислухалася до якоїсь розмови. Тепла хвиля заспокоєння розлилась мені по тілі. Що за дурниця! – Самому вигадати і вигаданого ж злякатися. К чорту химерні витівки! Завтра й позавтра ще стільки турбот. Треба спати» [2, 127]; «Ах, чорт! яке нахабство!.. Ні, тільки подумати: вона не то що не тікає, а ще й робить мені виклик» [2, 140]; «Я тільки

тепер зрозумів, що все це зо мною трапилося на протязі декількох годин. Що за чорт!» [2, 165]; «Я ні чорта не розумів, що він хоче, аж, нарешті, виявилось, що мова йде про мою допомогу. Бо він, бачте, аж ніяк не здолає сам нести їх, – уже старий. Коли був молодший – ого! – тоді інша річ. А тепер...» [2, 177].

Ефект таємниці присутній і на сюжетному рівні роману «Золоті лисенята». Коли герой твору потрапляє в ситуацію, з якої він не знає виходу, то звертається до природи – місяця, неба, сонця, зірок, річок, гір. Звертання до сил природи – елемент таємничого, міфологічного, оскільки здавна природу вважали сильнішою за людину. Люди просили в природи допомоги, бо природа для людини була другом і помічником: «І раптом на поміч мені прийшов мій давній друг і товариш – моє окате сонце. Воно несподівано зупинилося на порозі вечірнього догорання і сипнуло – раз і вдруге – цілу жменю дрібної сліпучої тирси» [2, 65]; «Гори й долини! Річки, моря й озера! І ти, світле сонце! І ти, ясний місяцю! Ще й ви, міріяди прекрасних зірок, на придачу!.. Згляньтеся на мої люті муки. Внемліть моїм невимовним стражданням. І не розпинайте мене на хресті непереможної спокуси і невблаганних жадань. Чи винна ж голубка, що голуба любить? І чи винен я, що є плоть од плоті вашої і кров од крові вашої?.. Вам нічого, а мені боляче. Бо: я кохаю...» [2, 301]; «Дівчино! Тебе я проклинаю. І вас, гори й долини! І вас, річки, моря й озера! І тебе, світле сонце! І тебе, ясний місяцю! Ще й вас, міріяди прекрасних зірок, на придачу!.. А разом і з вами я проклинаю і себе, що є плоть од плоті вашої і кров од крові вашої...» [2, 301].

Сонце у творі набуває міфологічного значення, оскільки зображується як жива істота («Воно вийшло тоді із цілющих джерел бадьорого ранку і весело поплигало, блимкаючи листям і травою»). «Тепер воно сумно падало ниць десь за далекі обрії і востаннє кидало свою прощальну заграву» [2, 265]; «Сонце дуже добре два дні і дві ночі висипалося разом зо мною» [2, 291]), яка допомагає героям здолати невизначеність, надає впевненості в завтрашньому дні.

Слід звернути увагу на вставну казку-новелу про Курочку Рябу, оскільки казка є

трансформованою і містить елементи міфологічного, таємничого. У тексті роману ця новела-казка подана в листі Мавки до Мема. Лисичці заманулося вивести із золотого яйця лисеня, яке вона вкрала у діда з бабою, але, як виявилось, яйце з незвичайного золота – з американського, і з нього може вилупитися тільки людина. «Жив собі дід та баба... Ти не дивуйся. Це так треба... Ну, і, звичайно, була в них курочка ряба. Курочка, як і слід, знесла яєчко. Не просте, а золоте. Дід бив-бив, не розбив. Баба била-била, не розбила. Аж ось бігла лисичка. Зачепила хвостом і... замість того, щоб розбити, вона його схопила і понесла з собою в ліс» [2, 191]. Через вставну казку автор активізує увагу читача, грається з його уявою, за допомогою поєднання елементів таємничого, фантастичного, іронічного підкреслює важливість вчинків, почуттів головних героїв, виокремлює образи (золоті лисенята, золоте яєчко, золота дівчинка, золотаве волосся, золоте хлоп'ятко, золотий спокій, золоте щастя).

Слід звернути увагу на репрезентацію автором у романі внутрішнього голосу героя, який звучить у той момент, коли назріває небезпека, тривога, про яку читач дізнається пізніше. «Прокинувся я ніби від якогось внутрішнього голосу що крикнув мені: встань! Перше, що впало мені в вічі, це срібне лискувате марево сяйва у вагоні. Очевидно, місяць, крізь розчинені двері, видзвонював свою симфонію на повні груди. Панувала сугуба тиша, підкреслена сонним диханням вагону. Не поворухнувшись, я вгадав, що ми давно вже стоїмо на якійсь самотній станції» [2, 124]. Потім головний герой запідозрює факт шпигунської стеження. Часто в нього «прокидається» інтуїція, що підсилює ігровий ефект таємниці. Відбувається боротьба підсвідомого – інтуїції та свідомого – розуму.

Усі герої роману «Золоті лисенята» Ю. Шпола умовні, неіндивідуалізовані, схематичні. Читаючи про них, можна уявити їхній вигляд, але неможливо побачити «живих» людей, що теж надає їм таємничого характеру. Але, слід зазначити, справа тут не в браку таланту чи досвіду Юліана Шпола. Така умовність і схематичність героїв роману може бути потрактована як спеціальна авторська

настановна, спеціальний прийом, що впливає із засад формалістської поетики.

Герої в романі «Золоті лисенята» замість імен мають прізвиська: Мавка, Мем, Ром, Озон (щоправда, Озон у творі зветься ще й Петляєвим). Вживання прізвиськ замість імен, а також відсутність традиційних описів героїв, про яких можна дізнатися лише на підставі їхніх думок, вчинків, психологічних станів, створює ігровий ефект таємниці. Автор «грається» з власними назвами героїв – прізвиськами.

Прізвисько Мандибула – одного з головних персонажів роману «Золоті лисенята» Ю. Шпола, яскраво відображає відповідність значення прізвиська і вираження характеру героя. За антропонімічністю, мандибула – нижня щелепа у класу хребетних, у комах – одна із пар щелеп, яка слугує для подріблення їжі. Мандибула за характером замкнута, мовчазна, таємнича, несподівана у своїй поведінці цим самим нагадує комаху – павука. Павук немає вух, сприймає все за допомогою дотику, зору. Мандибула в романі нікого не чує, має свої погляди, яких вперто дотримується протягом усього твору. Оскільки Мандибула був «центральною запальною фігурою», то його риси характеру, звички у романі зображені яскравіше, ніж інших персонажів: «Оселівся він на Бай-горі, у двоповерховій халупі з трьох кімнат... / Місцевість була пустельною, найбільший контингент населення її становили мерці» [2, 137]. Таке сусідство не зменшувало його інтерес до революції, а навпаки він мертвих примусив бути їй відданим. «У їхніх склепах були численні схованки для зброї, партійних документів, грошей» [2, 137].

Мавка Юліана Шпола тільки зовні нагадує героїню Лесі Українки. Мавки за народними повір'ями є різновидом русалок, на відміну від яких мали довге лляне волосся. Вони часто постають у вигляді молодих красивих дівчат, які страждають від нещасного кохання, танцями і співом заманюють хлопців у ліс, де залоскочують до смерті або стинають голови. Мавка у романі Ю. Шпола «Золоті лисенята» постає в образі «дівчинки з синіми очима і русою косою», яка побивається за своїм «блакитним щастям і спокоєм» – Мемом. Вона страждає від нещасливого кохання, любить

Мема, але живе з Озоном, цим самим губить і Мема, і Озона. Якщо говорити про справжні імена Мавки і коханого Мема, то лише невеличка записка Мавки до юнака проливає світло на справжні імена цих двох героїв: «Не любий ти мені і не коханий. І збрехав мені тоді своє ім'я. Але знай, що й за гробом я б хотіла бути з тобою, Іване. Твоя, не твоя Оксана» [2, 324].

Прізвисько Мем цілком виправдане, оскільки у науці мем – одиниця культурної інформації, поширювана від однієї людини до іншої за допомогою імітації, навчання, розповіді тощо. Читач отримує інформацію про Мема з розповідей Кірки, з листів Мавки, які адресовані самому Мему.

У науковій термінології озон – це газ блакитного кольору з характерним запахом. Будучи сильним окислювачем, розкладає багато токсичних домішок в атмосфері до простих безпечних з'єднань, тим самим знезаражує повітря. Про Озона у романі читач отримує небагато інформації: він як газ, який неможливо побачити, але має своє значення як герой твору. У кінці роману автор подає більше відомостей про Озона, ніж у попередніх частинах роману. Заключний епізод – нарада, яка відбувається у помешканні Озона на тему: «Звідки ми прийшли і куди ми йдемо». Озон виступає проти палких ідей Мандибули, які є застрашаними й нецікавими, бо їх написали півсотні літ тому. «Мандибула поклав перед собою останнього прочитаного аркуша.../ Запанувала павза. Було так, ніби ніхто не хотів чи боявся говорити. Але далі триматися так стало незручно і десь хтось кашлянув і завовтузився. Проте знов ніхто не зважувався подати голосу. Тоді Озон раптом блиснув якимось суворо очима у бік Кірки і підвівся з місця» [2, 328]. Прізвисько Озон цілком виправдовує значення слова: Озон як «окислювач», який зумів втрутитись, викликати відповідну «хімічну реакцію», а саме – зірвати оману революції.

Отже, система таємниць «Золотих лисенят» Ю. Шпола складається з прийомів «оголення таємниці» мотивів-розгадок, елементів міфологічного, таємничого. До системи таємниць додається також ефект несправдженого очікування, зреалізований через хибне ототожнення героїв. Ігровий прийом таємниці формує в тексті «подвійний зміст» –

для широкого загалу та «утаємнчених» людей. «Утаємнчене» коло читачів – це партнери автора у грі, якому автор висловлює довіру: не лише довіряє особисте, але й розраховує на розуміння, на добру обізнаність і цікавість до пошуків.

Список використаних джерел

1. Бернадська Н. І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : моногр. / Н. І. Бернадська. — К. : Академвидав, 2004. — 368 с.

YULIJA KHOMICH
Mykolaiv

GAME RECEPTION OF MYSTERIES IN THE NOVEL «GOLDEN FOXES» OF Y. SHPOL

In the article the features of the use of reception of secret are examined in the novel «Golden foxes» of Y. Shpol. Attention applies on a playing effect on the basis of secret, which converts text on an original riddle for a reader.

Key words: novel, game, reception, mythological, mystery.

ЮЛИЯ ХОМИЧ
г. Николаев

ИГРОВОЙ ПРИЕМ ТАЙНЫ В РОМАНЕ Ю. ШПОЛА «ЗОЛОТЫЕ ЛИСЯТА»

В статье рассматриваются особенности использования приема тайны в романе «Золотые лисята» Ю. Шпола. Обращается внимание на игровой эффект на основе тайны, который превращает текст в своеобразную загадку для читателя.

Ключевые слова: роман, игра, прием, мифологичность, тайна.

Стаття надійшла до редколегії 01.04.2016